
**MTA Law Working Papers
2016/5.**

**A népbíróági jog hálójában
Perújítási eljárás Hóman Bálint ügyében**

Gellért Ádám

Gellért Ádám

A népbírósi jog hálójában Perújítási eljárás Hóman Bálint ügyében

Bevezetés

2015. március 6-án a Fővárosi Törvényszék hatályon kívül helyezte a Hóman Bálinttal szemben hozott népbírósi ítéleteket és felmentette a volt minisztert a vele szemben emelt vádak alól. A sikeres perújítás egy újabb történész-, és társadalmi vitát robbantott ki a világháborús magyar múlt jelenbeli értékeléséről.¹ A polémia középpontjában az állt, hogy emelhető-e szobor – részben közpénzből – egy olyan embernek, aki miniszterként maga is részese volt a zsidótörvények végrehajtásának. A tágabb kérdés, pedig az, hogy mégis kik legyenek történelmi példaképeink, kiknek állítsunk szobrot, kiktől nevezzük el köztereinket.² A vitában azonban elsiklott a perújítási eljárás jogi értékelése. Mindez azért történhetett, mert a polémia csak az egyik tere egy több fronton zajló emlékezetpolitikai háborúnak. Azt ebben részt vevők egyik csoportja szerint égető szükség van történelmi múltunk újraértékelésére, mert azt a kommunizmus/szocializmus évtizedei alatt elferdítették; a Horthy-kor képviselőinek érdemeit csökkentették, hibáikat felnagyították, ráadásul jogellenes eljárások keretében el is ítélték őket. Szerintük mindez egy eltorzult történelemszemléletet eredményezett. A másik oldal ezekben a kísérletekben a Horthy-kor rehabilitálását, a háborús és népellenes bűnösökként elítélt politikusok szerencsenmosdatását véli felfedezni. A kiérlelt vita lehetőségét nehezíti, hogy a két világháború közötti magyar elit tagjait 1945 után jogilag erősen megkérdőjelezhető eljárásokban vonták felelősségre. Az ítéleteket pedig olyan bűncselekmények elkövetése miatt szabták ki, amik az elkövetéskor nem voltak büntetendők.³

A népbírósi rendelet kidolgozói követték azt a rossz hagyományt, amelyik turbulens időkben engedte áthágni a visszaható hatály tilalmának büntetőjogi alapelvét.⁴

- az 1849. évi I. törvénycikk alapján vegyes bíróságok ítélezhettek a törvényben felsorolt, „honárulás” esetei felett. A képviselőház 1849. május 3-i, és a felsőház május 5-i határozata alapján a véstörvényben felsorolt vétségekkel terhelt személyek akkor is a rögtönítélő vegyes bíróság eljárása alá tartoztak, ha tettüket a törvény keletkezése előtt követték el.⁵

¹ Borbás Barna: „Hitler is mentett zsidót”. Történészek vitája Hóman Bálintról és a szovjet megszállási emlékműről. *Heti Válasz*, 2015. szeptember 3.; Gellért Ádám: Hóman Bálint levelezése Veessenmayerrel 1944 tavaszán. *Napi történelmi forrás blog*, 2015. december 28. Kovács M. Mária: Magyar-e a nagypapa? *Magyar Nemzet Online* 2015. augusztus 15.; Ujváry Gábor: Hómant még a népbírósi sem illette olyan súlyos vádakkal, mint mai bírálói. *Magyar Nemzet Online*, 2015. július 27.; Ujváry Gábor: Támadások keresztüzében Hóman Bálint alakja. *Napi Gazdaság online*, 2015. augusztus 2.; Ujváry Gábor: Hóman és az antiszemitizmus. *Válasz Kovács M. Máriának*. *Magyar Nemzet Online*, 2015. szeptember 22.; Ujváry Gábor: Hóman Bálint koráról és politikai szerepéről tárgyilagos szemmel. *Magyar Idők*, 2015. december 18.;

² Magyar Tudományos Akadémia elnökének 19/2015. (X. 15.) számú határozata a XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezések tilalmának való megfelelés vizsgálatára szabályairól. Lásd még Magyar Tudományos Akadémia: A XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezésekkel összefüggő szakmai vizsgálatról. Dátum és aláírás nélkül.

³ Ezt a 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex) 1. § állapította meg. A visszaható hatály és a népbírósi kapcsolattartásról: Lukács Tibor: A magyar népbírósi jog és a népbírósi eljárások 1945-1950. *Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó*. Budapest, 1979. 207-227.

⁴ A téma részletes jogtörténeti elemzését adja: Fogarassy Edit: Igazságtétel és rendszerváltás, különös tekintettel a visszamenőleges igazságszolgáltatásra. PhD értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2011. 31-65.

⁵ Sarlós Béla: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga; *KJK Bp.* 1959. 185-189.

- az 1919. évi XXIII. néptörvény (*A háborúval kapcsolatban felelős személyek elleni eljárás előkészítéséről*) 1. § szerint el kellett járni azokkal szemben, akik „mint magyar vagy közös miniszterek a világháború előidézésében vagy annak vétkesen könnyelmű továbbfolytatásában akár szándékos, akár gondatlan cselekményük vagy mulasztásuk által részesek voltak, avagy a világháborúval összefüggésben az 1848:III. tc. 32. §-ában meghatározott valamely cselekményt vagy mulasztást követtek el [...]”. Ugyancsak meg kellett indítani az eljárást azok ellen, akiket „nyomatékos gyanú terhelt, hogy mint magyar vagy közös közhivatalnokok a világháború előidézésében, vagy annak vétkesen könnyelmű továbbfolytatásában akár szándékos, akár gondatlan cselekményük vagy mulasztásuk által - felelős állásban - hivatalos ténykedésükkel részesek voltak”. Nem lehetett felelősségre vonni ugyanakkor azt a személyt, aki csupán hivatali kötelességét teljesítette.

Ilyen hagyományok után a népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú rendelet (Nbr.) 1. § kimondta, hogy „a rendeletben körülírt bűncselekmények az esetben is büntethetők”, ha azok a cselekmény befejezésének időpontjában fennállott törvényes rendelkezések alapján nem voltak büntetendők. Az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, többször módosított népbírósi rendelet tizenegy háborús bűncselekményt soroltak fel. Az Alkotmánybíróság 1994-es határozatában kimondta, hogy ezek közül kilenc (11. § 1-4 és 6. pontja, a 13. § 1. és 3-7. pontja) sértette az elkövetőre hátrányos visszaható hatályú büntető jogalkotás és jogalkalmazás alkotmányos tilalmát.⁶ Ezeket a rendelkezéseket így megsemmisítette, közte azt a pontot is (11. § 1. pont), ami alapján Hóman Bálintot jogerősen elítélték. Az Alkotmánybíróság határozata azonban a megsemmisített bűncselekmények miatt lefolytatott és 1989. október 23-át megelőzően jogerősen lezárt büntető ügyekben hozott bírósági döntéseket nem érintette, azokról értéktételt nem tartalmazott.⁷ Megállapította ugyanakkor, hogy a megsemmisített jogszabályi helyek korábban is sértették a klasszikus büntetőjogi alapelveket, ám a jogbiztonság érdekében az alkotmánybírósi határozaton alapuló felülvizsgálatot csak azon büntetőügyekben látta indokoltnak, amelyek az elítélre hátrányos visszaható hatályú büntető jogalkotás tilalmának alkotmányos tételként való megfogalmazása – vagyis 1989 – után fejeződtek be jogerősen.⁸

A Hóman Bálinttal szemben hozott ítéletek perújítással történő hatályon kívül helyezésének története azonban másról szól, aminek megértéséhez először vissza kell nyúlnunk a népbírósi alapítéletekhez.

Népbírósi ítéletek⁹

A Budapesti Népbírósi Hatóság 1946. március 23-án háborús és népellenes bűncselekmények elkövetésében bűnösnek találta Hóman Bálintot és összbüntetésként életfogytiglani fegyházra

⁶ 2/1994. (I. 14.) AB határozat. Az Alkotmánybíróság teljes ülésének Magyar Közlönyben közzétett határozatai, 1994. 52-54. Az Alkotmánybíróság azért nem vizsgálta az ún. népellenes büntettek csoportját (15 és 17 §), mert azok a vizsgálat idején már nem voltak hatályban. 2/1994. (I. 14.) AB határozat. Az Alkotmánybíróság teljes ülésének Magyar Közlönyben közzétett határozatai, 1994. 50.

⁷ 2/1994. (I. 14.) AB határozat. Az Alkotmánybíróság teljes ülésének Magyar Közlönyben közzétett határozatai, 1994. 56.

⁸ 2/1994. (I. 14.) AB határozat. Az Alkotmánybíróság teljes ülésének Magyar Közlönyben közzétett határozatai, 1994. 57.

⁹ Az eljárással kapcsolatban lásd Ungváry Krisztián: Hóman Bálint és népbírósi pere. MTA Law Working Papers, 2016/1.; Horváth László Béla: Hóman Bálint utolsó évei (1945- 1951). Sic Itur Ad Astra - Fiala Történetek Folyóirata, 1993/2-4. szám, 120-229.

ítélte.¹⁰ 1946. augusztus 17-én a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) az elsőfokú bíróság ítéletének a „vádlott cselekményeinek minősítésére vonatkozó rendelkezését a Bp. 385 § 1 (b) pontja alapján”¹¹ megsemmisítette, és az elsőfokú ítéletben részletezett összetevékenységet egy rendbeli, az Nbr. 11.§ 1. pontjában írt háborús bűntettnek minősítette.¹² Mindezért a vádlottat főbüntetésül életfogytig tartó fegyházra, mellékbüntetésül vagyoneklobzásra, állásvesztésre ítélte azzal, hogy mindennemű nyugdíjigényét elveszti, politikai jogai gyakorlását pedig 10 évre felfüggesztette.

Vádirat (1946. febr. 23.)	Elsőfokú ítélet (1946. 03. 23.)
1.) A Bárdossy-kormány tagjaként szavazatával hozzájárult, ahhoz a határozathoz, mely szerint Magyarország a Szovjetunióval hadiállapotban áll. Nbr. 11. §. (2) bek.	bűnös
2.) 1944 szeptemberében belépett a Törvényhozók Nemzeti Szövetségébe, részt vett annak munkájában. Nbr. 11. § (3) bek.	felmentve
3.) Négy beszédet tartott a háború fokozottabb mértékben való folytatása érdekében. Nbr. 11. § (6) bek.	bűnös
4.) Segítséget nyújtott a nyilas mozgalomnak a hatalom megszerzéséhez. Nbr. 13. § 3. (1)	felmentve
5.) Első és második zsidótörvény megszavazása; Magyar Igazság és Élet Párt (MÉP) ún. zsidóbizottsági tagsága; a numerus clausus kiterjesztő alkalmazása; Értelmiségi Kormánybiztosság létrehozása; Teleki Pálnak írt 1940. januári memorandum, miszerint a zsidókérdést faji alapra kell helyezni; 1942. évi VIII. tc. betervezése és megszavazása. Nbr. 15. §. 1, p.	bűnös
6.) Teleki Pálhoz írt 1940. januári memorandum, Nbr. 15. §. 3 p. Az ügyész 1946. március 19-én, a második tárgyalási napon kiegészítette ezt a vádpontot azzal, hogy Hóman az 1936. évi „német-magyar kultuszegyezményt” megkötésével elősegítette a németiség kultúrexpanzióját Magyarországon	bűnös
7.) Négy beszéd elmondása megtartása (1938-1941), Nbr. 15. §. 4. p.	bűnös

A NOT által hivatkozott törvényhely szerint (11. § 1. pont) háborús bűnös az, aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna. A NOT a következőképp indokolta a jogi minősítés megváltoztatását:

„Az Országos Tanács felismerése szerint a vádlott ítélet tárgyává tett összetevékenysége maradéktalanul megvalósítja a felhívott törvényhelyben szabályozott tényálladékot.

¹⁰ BFL, XXV-1-a, 864/1946, 177-185. Budapesti Népbíróság ítélete, 1946. március 23. Nb.V.864/1946/5. szám.

¹¹ Bp. 385. § Anyagi semmisségi okok: 1. ha a bíróság a büntető törvénynek megfelelő rendelkezését nem alkalmazta vagy tévesen alkalmazta ama kérdésekben: b) hogy a bűncselekményt a büntető törvényeknek melyik rendelkezése szerint kell minősíteni.

¹² BFL, XXV-1-a, 864/1946, 186. NOT ítélete, 1946. augusztus hó 17. NOT.4816/1646/4. szám.

Egymagában az a körülmény, hogy a vádlott, mint kormány tagja részt vett a kabinetnek azon ülésén, amely 1941. évi június hó 26. napján deklarálta a hadiállapot beálltát a Szovjetunióval szemben, már e törvényhely alá vonandó háborús bűntettként mutatja a vádlottat. Az Országos Tanács az előzményként mutatkozó történelmi tényeket, és azt a kül- és belpolitikai szituációt, amely a háborút közvetlenül megelőző években és háborúba sodródások időpontjában alapul fekdtek, már egyéb főbenjáró háborús bűnösök ügyeiben a szükséges terjedelemben kifejtette, és az akkori történelmi helyzetet, kormányainak felelősségét, itt is azonos szempontok szerint tartja szem előtt. [...] Maga a törvény minősíti bűnösnek ezt a háborút a mi oldalunkon, és háborús bűnösnek azt, aki vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette a háborúba sodródásunkat, illetve azt vezető állása ellenére megakadályozni nem törekedett. Igaz, hogy az Nbr. 11. § 2. pontja külön törvényes szabályozást ad azokra a kormányférfiakra, akik részesei voltak olyan határozat hozatalának, mely a magyar népet a II. világháborúba sodorta, s első látszatra a vádlottnak 1941. június 26-i részvétele a minisztertanács oly ténykérdésnek mutatkoznék, mely ez utóbbi pont alá volna vonandó. Az Országos Tanács azonban már több ízben kifejtette, hogy a Népbíróság elé kerülő vádlottak folyamatos cselekvősegeit nem kiszakítva, egy-egy részletben, külön-külön kell elbírálni, hanem kivizsgált résztevékenységeket egy összefüggő egészbe kell foglalni (jogi egység). Háborús és népellenes bűntettek tényálladékaik maguk is szabály szerinti tevékenységet, magatartást szabályoznak, és a gyakorlatban is a dolgok természete szerint indokoltan az jellemzi a háború és népellenes bűntettek elkövetőit, hogy ítékezés alá kerülő működésük nem egy vagy kisszámú és egymással semmi összefüggésben nem lévő cselekvőseget, hanem épp háborús, illetve népellenes beállítottóságukból folytán egy folyamatos, rendszeres tevékenységet mutat, amelyet az egyes résztevékenységek kellő kivizsgálása után az ítélező bíróságnak egységbe kell foglalni. Meg kell keresni azt a törvényes tényálladékat ezután, amely a vádlott egész tevékenységét felöleli, és ennek a legtágabb tényálladékat felölelő bűntettnek viszonylatában az egyes és önmagukban is külön háborús vagy népellenes bűntettet megvalósító részmozzanatok eszközös cselekményeként fognak mutatkozni, illetve amabba be fognak olvadni. A vádlott esetében ez a szempont indokolja a rendelkező rész szerinti minősítést. Ő a Gömbös kormányában jelentkezett először a politikai fórumon, tehát annak a kormányfőnek a kabinetjében, aki nyíltan és elhatározó jelentőséggel kötötte le a magyar nép sorsát a fasiszta nagyhatalmak mellé, melynek tengelyeként való elnevezése terminológiailag is Gömbös Gyulától származik. Vádlott tagja maradt az összes következő kabinetnek 1942 nyaráig, és az elsőfokú bíróság ítéletében részletezett tevékenysége mindaz, amit a vádirat terhére ró és ebből az ítélet vádlottal szemben megállapít, és mely tényállást az Országos Tanács e helyen is irányadónak tekint, miután az ügy adatainak helyes értékelésén alapul, oly magatartás, amely a háborúban mind fokozottabb mértékben történő besodródásunkat segítette elő, mely ténykedésben azután természetesen bennfoglaltatik, még inkább az, hogy e fokozottabb besodródást nem törekedett megakadályozni. Amit az ítélet a vádlott terhére ró, az lényegében mindazt a célt szolgálta, és annak a célnak a szolgálatába állított eszközcselekmény, hogy Magyarország jobboldali kormányzatának vezetésével mindjobban közeledjék a Tengelyhez, végül pedig háborús szövetségesként oda csatlakozzék, és maga is belépjen a háborúba. Ide vonandó a vádlott egyes olyan tevékenysége is, amelyet népellenes bűntettként minősített a Népbíróság, mert nincs kétsége az Országos Tanácsnak a tekintetben, hogy a vádlottnak a nép érdekeit súlyosan sértő, jogszabályok kezdeményezésében vagy meghozatalában való részvétele következetesen népellenes hivatali működése, nyomtatvány, beszédek útján megnyilatkozásai végső fokon a háborús célt szolgálták. Háborús cél alatt itt azt érti az Országos Tanács, hogy a vádlott egész politikai működését az az

irányvonal határozta meg, amely Magyarország fejlődését, belső politikai, gazdasági kulturális emelkedését, továbbá mindezek által determinált külpolitikáját nem a népi erők mind fokozottabb érvényesülésében, a politikai, gazdasági és szellemi elnyomás határozott ütemű felszámolásában, a szabadságjogok biztosításában ezekkel párhuzamosan a demokratikus nagyhatalmak felé való gravitálásban, hanem abban kereste, hogy évszázados és a történelmi fejlődés által rég idejét múlta előjogokat fenntartsion, egészségtelenül konzerváljon olyan társadalmi berendezkedést, amelyen a fejlődés rég túlment és mindennek érdekében hozzá, kösse az ország sorsát a világ népei ellen merényltre készülő imperialista tengelyhatalmakhoz.”¹³

Az indokolásából kiolvasható, hogy a NOT az 1941. június 26-i minisztertanácson való részvételt és tevékenységet csak egyetlen elemnek tekintette Hóman 1932 óta tartó és a vád tárgyává tett cselekményei közül. Míg a Budapesti Népbíróság szerint Hóman a minisztertanácsi ülésen történt részvételével és tevékenységével *részese* volt olyan határozat meghozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta, addig a NOT Hóman ezen cselekedetét csupán egy láncolat egyik elemének tekintette, amellyel a politikus *elősegítette*, vagy *megakadályozni nem törekedett* az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását. A NOT ún. jogi egységbe foglalta a Budapesti Népbíróság által megállapított háborús és népellenes bűncselekményeket és azt egy rendbeli, az Nbr. 11. § 1. pontja szerinti háborús bűncselekménynek minősítette. A NOT külön kiemelte, hogy a Budapesti Népbíróság ítéletében megállapított tényállás alapján Hóman cselekedetei nem csak elősegítették ezt a háborús célt, hanem „bennfoglaltatik, még inkább az, hogy e fokozottabb besodródást nem törekedett megakadályozni”. Vagyis a 11. § 1. pontjának első és második fordulata alapján is bűnösnek mondta ki.

A NOT egy rendbeli minősítése pedig abból fakadt, hogy a népbírósági jog és a NOT joggyakorlata szerint a háborús és népellene bűncselekmények sértettje a „magyar nép” volt. Ez a felfogás pedig további anyagi jogi és eljárásjogi következményekkel járt.¹⁴ A NOT egyik korai ítéletében leszögezte, hogy „a népbírósági rendeletek hatálya alá tartozó cselekmények sértettje a magyar nép, még akkor is, ha a cselekmény által okozott sérelem egyes személyek élete, testi épsége, vagy vagyona megtámadásában jelentkezett.”¹⁵ Egy másik ítéletében a NOT kifejtette, hogy mivel a sértett a magyar nép, ezért „a cselekmény minősítésénél nem, legfeljebb a büntetés kiszabásánál lehet jelentősége, hogy a vádlott jogellenes cselekményei hány embernek és hány alkalommal okoztak sérelmet.”¹⁶

A NOT több bűncselekményt egységbe foglaló joggyakorlatát,¹⁷ az ún. átfogó minősítés szempontjait a következőképp fogalmazta meg Matolcsy Mátyás képviselőházi tag ügyében:

„Az Országos Tanácsnak állandó gyakorlata, hogy a törvényhozó felfogásának és a törvény értelmének megfelelően a vádlott háborús és népellenes tevékenységét egység-

¹³ BFL, XXV-1-a, 864/1946, 186-188. NOT ítélete, 1946. augusztus hó 17. NOT.4816/1646/4. szám.

¹⁴ Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó. Budapest, 1979. 271-272, 278-282.

¹⁵ NOT. III.489/1945/6. sz. ítélete, 1945. október 22. Idézi Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó. Budapest, 1979. 281.

¹⁶ Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó. Budapest, 1979. 281.

¹⁷ Az ezzel kapcsolatos további joggyakorlattal kapcsolatban lásd Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó. Budapest, 1979. 260-270.

gesen, és pedig azzal a törvényhellyel értékeli, amelyik a tevékenység jellegének leginkább megfelel, s alkalmas arra, hogy magába olvassza a vád tárgyába tett tevékenységnek különítetten enyhébb megítélés alá eső összes mozzanatait."¹⁸

A képviselőház volt elnöke, Tasnádi Nagy András elleni ügyben a NOT pedig kifejtette:

„Az Országos Tanács több ízben elvi élel kimondta, hogy a Nbr. háborús és népellenes bűncselekményt megállapító tényálladéai között, különösen az egyes paragrafusok pontjai között anyagi halmazat megállapításának helye nincs. Aki valamely háborús bűncselekményben bűnös, cselekménye egységes, még akkor is, ha az általa elkövetett cselekmény a népbírósi rendeletnek több háborús vagy népellenes tényálladékot megállapító rendelkezését sérti is. [...] Az Országos Tanács állandó gyakorlatának megfelelően vádlott cselekményei közül a minősítés szempontjából azon magatartást emelte ki és tette büntetőjogi értékelés tárgyává, amely egész magatartására legjellemzőbb, s amely a bekövetkezett eredmény előidézésében a legfontosabb hatóerő volt."¹⁹

Jogi rehabilitációs kísérletek (1993-2001)

Hóman Bálint jogi rehabilitációját először a politikus egyik távoli rokona kezdeményezte 1993-ban. A Legfőbb Ügyészség akkor úgy látta, hogy nincsenek meg a felülvizsgálat elrendeléséhez szükséges jogi és ténybeli feltételek, így nem kívánt felülvizsgálati indítvánnyal élni.²⁰ Perényi felülvizsgálati kérelmét a Legfelsőbb Bíróság 1994. október 20-án érdemi vizsgálat nélkül elutasította, mint nem jogosultól származót.²¹

1994. november 17-én ifj. Hóman Bálint, a politikus fia terjesztett elő kérelmet Bócz Endre fővárosi főügyésznél.²² Kérelmében előadta, hogy a NOT ítéletét „főleg a Szovjetországgal hadiállapot megállapítását tartalmazó minisztertanácsi határozat aláírása miatt hozták, [...] míg a büntetendőnek ítélt cselekmény nagy része 1942. július 3-a előtt történhetett meg, mert dr. Hóman Bálint akkor mondott le a miniszteri hivataláról”. Szerinte a vádiratban és az ítéletben felhozott cselekmények a nullum crimen sine lege elve értelmében nem lehettek volna büntetendők. Sérelmezte tovább azt is, hogy a védelem által megjelölt tanúk egy részét nem hallgatta meg a bíróság.²³ Beadványában részletesen ismertette Hóman Bálint népbíróságnak írt védekezését, majd azzal zárta kérelmét, hogy „ezeket a megjegyzéseket azért csatoltam, hogy ha az AB nem semmisítette volna meg az Nbr. érintett pontjait, remélem, hogy a független magyar bíróság a fentiek alapján is rehabilitálta volna apámat.”²⁴ A kérelmet 1995. március 20-án iktatta a Fővárosi Bíróság. Egy héttel később érkezett meg a Fővárosi Főügyészség átírtat, amelyben a perújítási indítvány elutasítását kérték, mert „az alapeljárásban mellőzött tanúvallomásoktól nem várható eltérő tényállás megállapítása és a kérelmező nem jelöl meg olyan új bizonyítékokat, amelyekre tekintettel alappal feltételezhető lenne az, hogy az elítéltet fel kellene menteni, vele szemben az eljárást meg kellene szüntetni, vagy büntetésének lényeges enyhítésére kerülhetne sor.” Hozzá tették, hogy az Alkotmánybíróság 2/1994. /I. 14./ határozatának hatálya nem

¹⁸ BFL, XXV-1-a, 905/1946, 33-34. NOT ítélete, 1946. november 11. NOT.5400/1946.13. szám.

¹⁹ BFL, VII-5-e, 7937/1950, 246-247. NOT ítélete, 1947. augusztus 12. NOT.I.7764/1946/19. szám.

²⁰ Legfőbb Ügyészség átírtat, 1993. december 21. Bfl.22.323/1993. szám.

²¹ BFL, XXV-1-a, 864/1946, 280-282. Legfelsőbb Bíróság végzése, 1994. október 20. Bfv.X.1049/1994.4.szám.

²² FTI, B.519/2014. Kérelem édesapám, dr. Hóman Báliont (1885-1951) rehabilitációja iránt. A tizenegy oldalas iratot Nf. 14386/1994. szám alatt iktatták a Fővárosi Főügyészségen.

²³ Uo. 2.

²⁴ Uo. 11.

terjed ki az ügyre.²⁵ A Fővárosi Bíróság áprilisban alaposan tájékoztatta ifj. Hóman Bálintot a perújítási eljárás szabályairól és megkérte, hogy hatalmazzon meg jogi képviselőt az ügy vite-
lére.²⁶ 1996 áprilisában Rónay István bíró kérte a kérelmezőt és jogi képviselőjét, dr. Bánáti
Jánost, az indítvány pontosítására és kiegészítésére.²⁷ Az ügy azonban a kérelmező miatt évekig
húzódott.²⁸ Végül 2001 novemberében, pár héttel Hóman Bálint újratemetése²⁹ után a Fővárosi
Bíróság elutasította kérelmet, mert a kérelmező nem tett eleget a pontosításra és a perújítási ok
megjelölésére vonatkozó többszöri megkeresésnek sem.³⁰

1995 novemberében Varga István országgyűlési képviselő Hóman Bálint akadémiai és
jogi rehabilitálása miatt interpellálta az akkori igazságügyi minisztert. Szerinte „egyetlenegy
pechje [...] volt a volt vallás- és közoktatásügyi miniszternek és kiváló történésznek, hogy ami-
kor Bárdossy László hadat üzent, ő azon a kormányülésen ott volt, és az első vádpont az volt,
hogy nem tiltakozott ez ellen.”³¹ Vastagh Pál igazságügyi miniszter válaszában leszögezte,
hogy az igazságügyi minisztérium 1991. októberi állásfoglalása alapján – amit ifj. Hóman Bál-
int megkeresése nyomán készítettek – nem tartja megalapozottnak a jogi rehabilitáció kérdését.
Kifejtette, hogy az ítéletet a szabad választásokat követően megtörtént felülvizsgálatok során a
Legfelsőbb Bíróság nem vonta kétségbe, és a legfőbb ügyész sem tartotta indokoltnak, hogy
törvényességi óvást emeljen. A miniszter személyes véleménye szerint „valószínűleg Hóman
Bálint is osztozik azoknak a XX. századi tragikus politikusoknak a sorsában, akiknek külön kell
választani tudományos munkásságát – azt az arra hivatottaknak értékelni kell –, és külön kell
választani politikai tevékenységét, amelyet a történelem megítélt.”³² Varga István válaszában
elmondta, hogy „vidéki, falusi ügyvédként tanulmányoztam ezt a vádiratot, ezt az ítéletet és az
ezzel kapcsolatos irományokat, úgy gondolom, én a magam részéről ki merem jelenteni, hogy
ugyanolyan koncepció, törvénytelen ítélet volt ez, mint a többi.” A képviselő mélyen meg volt
győződve arról, hogy valamilyen formában be kellene nyújtani egy felülvizsgálati kérelmet.³³

2002-ben az időközben elhunyt kérelmező jogi képviselője fellebbezést nyújtott be a
perújítást megtagadó határozattal szemben. A Legfelsőbb Bíróság helyben hagyta az elutasító
végzést azzal, hogy nem tekinthető perújítási oknak az, ha az alapeljárásban nem hallgattak ki
minden, a védelem által kihallgatni indítványozott tanút, sem pedig az, hogy az alapeljárásban
a terhelt védekezését elvetették, vagy nem megfelelően értékelték. Végül pedig nem perújítási
ok a bűnösségnek a pusztá vitatása.³⁴

²⁵ FTI, B.519/2014. Fővárosi Főügyészség beadványa a Fővárosi Bírósághoz. 1995. március 27. Bf.14.386/1994/1-I.sz.

²⁶ FTI, B.519/2014. Fővárosi Bíróság levele ifj. Hóman Bálintnak. 1995. április 26. 12.B.175/1995/3. szám.

²⁷ FTI, B.519/2014. Fővárosi Bíróság átírat a Fővárosi Főügyészségnek. 1996. április 11. 12.B.175/1995/7. szám.

²⁸ FTI, B.519/2014. Fővárosi Bíróság hivatalos feljegyzése. 1996. június 7. 12.B.175/1995/10.; FTI, B.519/2014. Fővárosi Bíróság hivatalos feljegyzése. 1996. november 28. 12.B.175/1995/11.; FTI, B.519/2014, Rónay István bíró levele a Fővárosi Bíróság elnökének. 2001. november 27.

²⁹ Susa Éva, Éry Kinga, Kovács László, Szőke Mátyás, Molnos M.: A Váci Rabtemető kegyeleti-régészeti feltárá-
rásának szakértői problémái (Váci Rabtemető, Kegyeleti Emlékhely, Dr. Hóman Bálint azonosítása), CD kiad-
vány. Kaposvár, 2002.

³⁰ FTI, B.519/2014. Fővárosi Bíróság végzése. 2001. november 15. 12.B.175/1995/14.

³¹ Országgyűlési napló, 1995. november 28.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ FTI, B.519/2014. Legfelsőbb Bíróság végzése. 2002. március 13. Bpf. 1.579/2002/2. szám. Megjelent, mint LB
511/2001. számú büntető elvi határozat.

Kísérlet az akadémiai rehabilitációra (1990-2001)

A jogi rehabilitációval párhuzamosan felmerült Hóman Bálint akadémiai tagságának visszaállítása is, aminek azonban gátját jelentette a népbírói ítélet. Az Akadémiai tagságot és magát a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) intézményét is megviselték a világháborús idők. Rögtön a német megszállás után felmerült, hogy mi történjen a Horthy-korban kompromittálódott akadémiai tagokkal.³⁵ 1945. július 13-án tárgyalta az MTA vegyes bizottsága a Moór Gyula és mások³⁶ által május 20-án betervezett, az MTA egyes tagjai kizárására vonatkozó javaslatot. Az indokolása szerint az MTA tagjai között is

„vannak vagy lehetnek olyan férfiak, akik háborús bűnösség vagy népellenes büntett és népellenes vétség útján részesei voltak a reánk szakadt történelmi katasztrófának, s így az akadémiai dísz nem érdemlik meg. Az akadémiai tagságban ugyanis nem csupán tudományos vagy szépirodalmi érdemek tanúsítása foglaltatik, hanem az elfogulatlan nemzeti közvélemény részéről kijáró olyan kitüntető megbecsülés is kell hogy fűződjék hozzája, amelyre a legnagyobb tudós is méltatlanná válik, ha csorbát szenved erkölcsi vagy állampolgári integritása”.³⁷

Az alapszabály-módosítás szerint az MTA illetékes osztálya titkos szavazás útján, a jelenlevő tagok kétharmadának tett javaslata alapján, majd az összes ülés, szintén titkos szavazással, s kétharmados szótöbbséggel kizárhatja az akadémiai tagok sorából azt, „akinek erkölcsi vagy állampolgári épsége (integritása) súlyos csorbát szenvedett”. Az ügyrendet pedig úgy módosították volna, hogy a kizárást bármely akadémiai tag, vagy az e célból kiküldött bizottság is kezdeményezheti. A „megokolt kizárási indítványról” először az illető osztálynak kellett titkos szavazás útján döntenie; majd pedig, ha az indítvány kétharmados többséget kapott, az „összes ülés” döntött a kizárásról, titkos szavazással és kétharmados többséggel.³⁸ A vegyes bizottság, majd július 20-án az MTA összes ülése is elfogadta az alapszabály-módosítást. Az új szabályok alapján a Bölcsleleti, Társadalmi és Történelmi Tudományok Osztály 10 tagja szavazott Hóman kizárása mellett és egy ellene. Az összes ülés pedig tizenkettő a kettő ellenében jóváhagyta a kizárást.³⁹ Hóman mellett még két tagot zártak ki hasonló módon: Orsós Ferencet és Habsburg József Ágostot, az MTA volt elnökét.

A három kizárttal kapcsolatos ügyet az MTA Tudományetikai Bizottsága már 1990-ben tárgyalta. Hóman Bálint ügyében eltekintett a Közgyűlés elé terjesztéséről azzal, hogy „további vizsgálat után kialakított javaslatát később terjeszti elő.”⁴⁰ Ezzel kapcsolatban érdemes hosszabban idézni az MTA volt elnökének, Kosáry Domonkosnak a szavait:

„Engedjék meg azonban nekem, hogy itt ismét elvi kérdésben próbáljak állást foglalni. Szerintem a tudomány és a politika két külön szféra. Nekünk a tudomány eredményei szempontjából kell a dolgokat mérlegelnünk. Ez a különválasztás persze addig érvényes, amíg a politikai szférában való tevékenykedés nem lépi túl azt a határt, amely után ez már emberek ellen irányul. Nem a háborús bűnösség kérdését akarom feszegetni. Egyszer beszélgettem erről Herczeg Gézával, aki ma az alkotmánybíróink egyike,

³⁵ Juhász Gyula: A szellemi élet és az Akadémia a harmincas években és a háború alatt. Magyar Tudomány 1992/9. szám, 1047-1051.

³⁶ A további betervezők: Domanovszky Sándor. Kolosváry Bálint. Lukinich Imre és Navratil Ákos.

³⁷ Az indokolást idézi Vizi E. Szilveszter: Az „Orsós-ügy” avagy a tudós felelőssége. Magyar Tudomány 1994. 3. szám. 326.

³⁸ Akadémiai Értesítő, 54. kötet, 1946. évfolyam, 478. füzet. 17.

³⁹ Akadémiai Értesítő, 54. kötet, 1946. évfolyam, 478. füzet. 18.

⁴⁰ Láng István: Folyamatos és következetes reformok. Magyar Tudomány 1991/6. szám, 674-690.

és megkérdeztem tőle, hogy mi a háborús bűntett. Azt mondta, az, ha például egy hadvezér a hadifoglyokat lelöveti. Tehát a genfi konvenciót megsérti. Azt hiszem, hogy egy professzor és politikus esetében ez nem egészen így áll. Más kérdés persze, hogy mi a helyes eljárás — az alapszabályok tekintetében is —, amikor a Népbíróság által hozott ítélet esetéről van szó. Jőmagam ismertem Hóman Bálintot és működését, sőt részt vettem a tárgyalásán is. Engem kértek fel politikai ügyésznek Hóman ellen. Ilyen feladatot nem vállaltam el, de tanúnak behívtak. Politikájával természetesen nem értettem egyet. De tudomásom szerint ő egyénileg azt a határt, amit az előbb az emberek és az emberiség elleni bűntettként említettem, nem lépte át. De vizsgáljuk meg alaposan a dolgot. Mindenesetre nem világnézeti alapon rehabilitáltuk az 1949-ben kizártakat sem. Ez nem az Akadémia feladata. Így fordulhatott elő, hogy egyik, szakmailag igen jeles tagtársunkat, aki Hómant még 1943-ban a nyilvánosság előtt azért támadta, hogy nem hajtotta végre Magyarországon a hitleri „reformokat”, az Akadémia nyugodtan rehabilitálta. Ha pedig azt vesszük elő, hogy valaki egy vezető állásban vajon megtett-e mindent az adott rendszer gonosztetteinek megakadályozása érdekében, akkor ezt az elvet alkalmaznunk kellene nemcsak az 1945 előtti, hanem a későbbi, pártállami rendszer bizonyos tagjaira is.”⁴¹

Hóman Bálint tagságának visszaállítása az MTA 1995. évi közgyűlésén is szóba került. Itt az MTA elnöke szóvá tette, hogy a sajtó illetéktelenül és nem kellő tájékozottsággal próbál beavatkozni a tudomány, illetve az Akadémia ügyeibe, Hóman Bálint meg nem történt rehabilitálásával pedig „sikerült felborzolni a kedélyeket”. Az MTA elnöke szerint Hóman Bálint akadémiai tagsága visszaállításának jogi, formális akadályai vannak, szakmai rehabilitálása azonban megtörténik majd, egy akadémiai emlékülés keretében.⁴² Ez 2001-ben így is lett. Az MTA 2000. november 28-i elnökségi ülésén felvetették, hogy az elnök terjessze a közgyűlés elé Hóman Bálint akadémiai tagságának ügyét. Glatz Ferenc ettől elzárkózott és tudományos valamint jogi szakvéleményt kért. A jogi szakvélemény megállapította, hogy Hóman tagságának folyamatosságáról a közgyűlés csak akkor tárgyalhatna, ha a Hóman-per felülvizsgálata és az elítélt politikai rehabilitációja bekövetkezne, illetve, ha kegyelmet kapna. Glatz Ferenc egyben kérte Hóman Bálint tudományos életművének értékelését is. Kosáry Domokos tudományos ülősszakot kezdeményezett, amelyet 2001. április 11-én rendeztek meg. Az MTA sajtótitkársága által kiadott közlemény szerint „ezen az ülősszakon a szakma legkiválóbb szakértőinek részvételével megállapították: Hóman Bálint történész, tudományszervezői, szakminiszteri működése értékes és időtálló volt, és az Akadémiából nem tudományos tevékenysége miatt zárták ki. Szakmai rehabilitációja már az 1970-80-as években megtörtént, műveit az elmúlt évtizedekben, függetlenül a politikai rehabilitáció ügyétől.”⁴³

Törvénymódosítás a perújításért

Hóman Bálint egyenesági rokonának halálával megszűnt a lehetősége annak, hogy a törvény szerint más perújítással éljen a politikai ügyében. 2013-ig ugyanis a terhelt javára csak egyenesági rokona, testvére, házastársa vagy élettársa nyújthatott be perújítási indítványt. Az

⁴¹ Kosáry Domokos: Az elmúlt év mérlege. Magyar Tudomány 1991/6. szám, 670-671.

⁴² Beszámoló a közgyűlésről. Magyar Tudomány 1996/2. szám, 152.

⁴³ Magyar Tudományos Akadémia Sajtótitkárság közleménye. Élet és Irodalom, XLV. évfolyam, 46. szám, 2001. november 16. Hóman politikusi és történész szerepéről lásd még: Ujváry Gábor (szerk.): Történelmi áttekintés. Hóman Bálint, a történész és a politikus. Ráció, Budapest, 2011.; Püski Levente: Szakemberből politikus – Hóman Bálint. Történelmi Szemle, 2011/2. szám, 215–233.

Országgyűlés 2013-ban megváltoztatta az erre vonatkozó szabályokat. Az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló T/11105. számú törvényjavaslathoz érkezett módosító javaslat lehetővé tette, hogy a terhelt javára perújítási (vagy felülvizsgálati) indítványt terjesszen elő oldalági rokon is, amennyiben a terhelt halála óta több mint ötven év telt el.⁴⁴ Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága által beterjesztett javaslat indokolása mindössze annyit tartalmazott, hogy a bizottság megvizsgálta a rendkívüli jogorvoslatra jogosultak körének kiterjesztésének lehetőségét és úgy találta, hogy ha túl széles körben nyitná meg a rendkívüli jogorvoslat igénybevételének jogát, az egyrészt ellentétes lenne a rendkívüli jogorvoslatok céljával, másrészt elhúzódó és nehézkes eljárásokhoz vezetne. Közte azért, mert bizonyos esetekben már annak megállapítása, illetve bizonyítása is hosszadalmassá válhatna, hogy a rendkívüli jogorvoslatot előterjesztő jogosult-e a perújítás vagy felülvizsgálat indítványozására. A jogbiztonság követelményét is figyelembe véve a bizottság ezért azt javasolta, hogy amennyiben a terhelt halála óta több mint ötven éve eltelt már, az esetben a testvér mellett más oldalági rokonok is kezdeményezhessenek rendkívüli jogorvoslatot.

Varga István szerint a javaslatot ő terjesztette be kifejezetten Hóman érdekében.⁴⁵ Az új szabályt a büntetőeljárás törvény módosítása (2013. évi LXXVIII. törvény 15. §) állapította meg és 2013. június 29-én lépett hatályba.

A perújítási indítvány és elutasítása

2013. szeptember 7-én Varga István Hóman Bálint oldalrokonának megbízásából perújítást kezdeményezett a politikus jogi rehabilitálása érdekében. Indítványában kifejtette, hogy a politikust egy nyilvánvalóan koncepciós perben ítélték el, amivel így Imrédy Béla és Bárdossy László politikai sorstársa lett. Szerinte a népbíróság az egész Horthy-rendszert, illetve annak elitjét akarta igazságtalanul és érdemtelenül elítélni. Szerinte nyilvánvaló, hogy Hóman leg súlyosabb bűne elhivatottsága volt a „kiépülő kommunista rendszer gátlástalan és rendkívül primitív képviselői szemében”. Úgy fogalmazott, hogy „ma már nyilvánvaló, hogy Hóman történelmi életműve akkor is élni fog, amikor elítélői lábjegyzetet sem fognak kapni a magyar történelemben”. Beadványában a büntetőeljárás törvény 408. § (1) bekezdésének a) és d) pontját jelölte meg perújítási okként. Az előbbi szerint perújításnak van helye, ha az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terheltet fel kell menteni, lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett intézkedést kell alkalmazni, illetve a büntetőeljárást meg kell szüntetni. Az utóbbi szerint pedig perújítást kell elrendelni, ha az alapügyben a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság tagja a kötelességét a büntető törvénybe ütköző módon megszegte.⁴⁶

Varga szerint pusztán az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása értelmében indokolt lenne Hóman politikai és tudományos rehabilitálása, valamint „a koncepciós ítélet” megsemmisítése. Álláspontja szerint az Alaptörvény azon passzusa, amely kimondja, hogy „Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodikatól, az első szabadon választott népképviselőt megalakulásától számítjuk”, lehetővé teszi annak megállapítását, hogy a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítására tévesen került sor. Szerinte sem az Alkotmánybíróság, sem a rendes bíróságok nem tudják megkerülni azt, hogy a Nemzeti Hitvallás rendelkezéseit is az értelmezés tárgykörébe vonják. Úgy vélte, hogy az Alaptörvény, s azon belül a Nemzeti Hitvallás önmagában olyan új

⁴⁴ Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának módosító javaslata. 2013. május 21.

⁴⁵ Borbás Barna: „Az állandó antiszemitizálás nem vezet sehova”. Varga István ügyvéd a Hóman-rehabilitációról. *Heti Válasz*, 2015. szeptember 28.

⁴⁶ FTI, B.519/2014. Perújítási indítvány, 4. 2013. szeptember 7.

körülmény az alapügyben született indokolás tekintetében, ami perújítási okként merülhet fel.
47

Varga szerint az ítélet indokolása alapján egyértelműen megállapítható, hogy Hóman bűnösségét kizárólag a háborúba való belépésről döntő minisztertanácsi ülésen leadott egyetértő szavazatára alapozták. Ennek alátámasztásául a NOT ítéletéből idézte a következő részt: „Egymagában az a körülmény, hogy a vádlott, mint a kormány tagja részt vett a kabinetnek azon ülésén, amely 1941. évi június hó 26-án deklarálta a hadiállapot beálltának Szovjetunióval szemben, már a törvényhely alá vonandó háborús bűnösnek mutatja be a vádlottat”. A perújítási indítvány szerint ebből az érvelésből kitűnik, hogy a bíróság nem mérlegelte kellő megalapozottsággal sem a szavazás körülményeit, sem előzményeit, sem indokolását, mert pusztán az egyetértő szavazat ténye alapján állapította meg az Nbr. 11. § 1. pontjában foglalt háborús bűncselekményt. Varga szerint az ominózus minisztertanácsi ülésen a külügyminiszter és a honvédelmi miniszter felvilágosítását követően egyértelmű volt, hogy a Szovjetunió hadüzenet nélkül támadta meg Magyarországot, így a rendelkezésre álló tények alapján elkerülhetetlen volt annak kijelentése, hogy a Szovjetunióval hadban állunk. Varga szerint Hóman Bálint „bűne” csupán az a jegyzőkönyvben rögzített mondat volt, hogy „ilyen körülmények között úgy látszik, elkerülhetetlen lesz a határozat kimondása.” Az indítványában felsorolt történeti érvek alapján szerinte teljes egészében megcáfolható Hóman bűnössége, miszerint „a kormányzó döntését követően bármilyen felelősség is terhelné akár a rendkívüli minisztertanácsi ülésen résztvevő minisztereket, akár az Országgyűlés bármelyik tagját. A döntést a kormányzó hozta, a kormány tagjainak már nem volt mit tenniük.”⁴⁸

Az indítvány szerint az alapügyben a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság tagjai a köteleességüket számos esetben a büntetőtörvénybe ütköző módon megszegették. Szerinte a bírósági eljárásban nem került sor a védelem által indítványozott tanúk mindegyikének meghallgatására és a NOT indokolási kötelezettségét is súlyosan megsértette, amikor nem adta indokát annak, hogy a védelem indítványait miért utasította el. Szerinte ezzel a NOT nem tett eleget tényfeltárási kötelezettségének, „megsértve a büntető törvénykönyvön alapuló kötelezettségét, ítéletében pedig a koncepciók perekre jellemző valamennyi elem megjelenik”.⁴⁹ Azt is felróta, hogy a népügyészség egy magántermészetű feljegyzést használt fel a vád alátámasztására (Hóman Teleki Pálnak írt memorandumát). Ez a „koronabizonyíték” szerinte nem fedte Hóman Bálint elvi álláspontját és gyakorlati működését, másrészt pedig egy baráti beszélgetést rögzített, amit az Országos Levéltárban elhelyezett zárt letétből emeltek ki. Varga szerint a népügyészség egyetlen bizonyítékot, vagy tanúvallomást sem tudott produkálni, amelyik a vádlott bűnösségét alátámasztotta volna, így koholt vádak alapján ítélték el és „a váci fegyház falai közé örök kárhozatra ítélték”. Szerinte a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk alapján a népbíróságnak kötelessége lett volna, hogy a vád és a védelem szempontjából még szükségesnek mutakozó lényeges adatok és bizonyítékok megszerzését az illető felek indítványa nélkül is elrendelje. Úgy látta, hogy a nyomozóhatóságot, az ügyészséget és a bíróságot egyaránt terhelő officialitás értelmében, kötelessége lett volna a hatóságoknak a terhelő és súlyosító, valamint az enyhítő és mentő körülményeket egyenlő gondossággal figyelembe venni. Varga szerint az eljáró hatóságok az anyagi igazság kutatása helyett a „mindenáron való üldözésnek” és a „mindenáron való elítélésnek” tettek eleget, a pártatlanság minden elemét nélkülöző bíróságok pedig ehhez „asszisztáltak”.⁵⁰

⁴⁷ Uo. 5-6.

⁴⁸ Uo. 14.

⁴⁹ Uo. 8.

⁵⁰ Uo.

2013. november 28-án a Fővárosi Ítéltábla formai okokra hivatkozva, azzal, hogy egy nem jogosult oldalági rokontól származik az indítvány, azt elutasította.⁵¹ Varga fellebbezésében rámutatott, hogy a Fővárosi Ítéltábla a végzésének meghozatalakor nem a hatályos jogszabályi rendelkezésekből indult ki.⁵² Ezt a hibát a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség is elkövette, amikor arról tájékoztatta a bíróságot, hogy a kérelmező nem egyenesági rokona vagy testvére néhai Hóman Bálintnak, ezért előterjesztésre sem ő, sem az általa meghatalmazott személy nem jogosult.⁵³ 2014. január 29-én a Kúria hatályon kívül helyezte a nyilvánvalóan hibás ítéltáblai határozatot és új eljárás lefolytatására utasította.⁵⁴

A perújítás elrendelése

A Fővárosi Ítéltábla ismételten megvizsgálta a perújítási indítványt és azt részben megalapozottnak találta. Az indítvány azon részét elutasította, amelyik a Be. 408. § (1) bekezdés d) pontjára hivatkozott. Az ítéltábla szerint ugyanis a népbírói eljárásokban eljáró szervek tagjainak büntetőjogi felelősségét nem állapították meg, márpedig egy ilyen ítélet meghozatala a Be. 408. § (2) bekezdése szerint további előfeltétele a perújítás elrendelésének. Megállapíthatónak látta ugyanakkor a Be. 408. § (1) bekezdés a/l. pontja szerinti perújítási okot.

„Ahogyan arra az előterjesztő helyesen hivatkozott, az eljáró hatóságok valójában még azt sem vizsgálták, hogy a kormányúléson ténylegesen milyen előterjesztésről szavaztak? Az oksági kapcsolat hiánya meggátolhatja az elítélt ezzel kapcsolatos büntetőjogi felelősségének a megállapítását. Vizsgálandó, hogy néhai dr. Hóman Bálint tudatállapotát a szavazásakor mi jellemezte? Egyetlen bűncselekmény esetében, így jelen esetben sem mellőzhető az elkövető tudat-tartalmának vizsgálata, mivel a perújítás tárgyát képező bűncselekmény csak szándékosan követhető el. Az ítéltábla által idézettek szerint az eljáró bíróságok mintegy vélelmezték dr. Hóman Bálint szándékosságát a kormányhatározat meghozatalakor, ugyanakkor az idézett ítélet maga sem zárja ki a vádlott „gondatlanságát” (vö. az ítéltábla által idézett elsőfokú ítélet 5. oldal 1. bekezdés). Ennek megállapítás esetén viszont felmentő rendelkezés meghozatala sem zárható ki, mivel az 1945. évi VII. törvény mellékletét képező 81/1945. (II.5.) ME. rendelet a gondatlan elkövetést nem rendeli büntetni. [...] Az ismertetett törvényi tényállás szerint a háborús bűnösséget kizárólag a háborúba történő belépésben játszott szándékos magatartás meríti ki. Az elsőfokú ítélet történeti tényállásában foglalt egyéb terhére rótt megnyilvánulások, cselekmények csak a szándékosság megállapítása esetén alapozzák meg e bűncselekmény megállapítását. Elsődlegesen tehát a háborúba történő belépésben való szándékosság kérdésében kell állást foglalni, ez az, ami eldönti, hogy a háborús bűnösség megállapítására sor kerülhet-e vagy sem.”⁵⁵

Az ítéltábla szerint az ülésrel kapcsolatos releváns vélemények beszerzése után, illetve a szakértők meghallgatását követően vizsgálható a perújítási eljárásban Hóman Bálint tudattartalma. Mindezek fényében a Fővárosi Ítéltábla megalapozottnak találta a perújítási indítványt és a Be. 413. § (1) bekezdése alapján elrendelte a perújítást.⁵⁶ Történész szakértőnek Ujváry

⁵¹ FTI, B.519/2014. Fővárosi ítéltábla végzése, 2013. november 28. 3.Bpi.I 1.442/2013/6. szám.

⁵² FTI, B.519/2014. Fellebbezés a Fővárosi Ítéltábla végzésével szemben. 2013. december 4.

⁵³ FTI, B.519/2014. Fővárosi Főügyészség tájékoztató levele. Bf.921/2013/1. szám. A Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség Bf.921/2013/I-IV. számú levelében „szíves elnézést kér a korábbi kellemetlenségekért”.

⁵⁴ FTI, B.519/2014. Kúria végzése. 2014. január 2. Bpkf.II.46/2014/2. szám.

⁵⁵ FTI, B.519/2014. Fővárosi Ítéltábla végzése, 8-9. 2014. április 3. 3.Bpi.I0.224/2014/3. szám.

⁵⁶ Uo. 9.

Gábort kérték fel, aki 2015. január 25-én nyújtotta be szakértői véleményét. A történész munkáját Szakály Sándor és Pritz Pál történészek lektorálták.⁵⁷ Ujváry az ügyészség tizenhárom, a védő három és a bíróság egy kérdésére ötvenkilenc oldalas szakértői véleményben válaszolt írásban, majd a felek kérdéseire a 2015. február 27-én szóban is.

Perbeszédében Szokolai Gábor ügyész rámutatott arra, hogy az ítéletábra a június 26-i minisztertanácsi jegyzőkönyv vizsgálatával, valamint történészsakértő bevonásával „látta vizsgálhatónak Hóman háborúba belépéssel kapcsolatos szándéktartamát”. Szokolai szerint ez a szándéktartam az, ami eldönti, hogy a háborús bűnösség megállapítására sor kerülhet-e vagy sem. „Az elsőfokú ítélet történeti tényállásában foglalt egyéb megnyilvánulások, cselekmény csak a szándékosság jelzett megállapítása esetén alapozzák meg e bűncselekmény megállapítását” – mondta.⁵⁸ Az ügyész kifejtette, hogy bár a népbírósi perek elsősorban politikai és ideológiai jellegűek voltak, amelyek mellett az igazságszolgáltatási szempontok sokszor háttérbe szorultak, fontos belpolitikai szerepük volt. A népbírósiak a vezető tisztségviselőknél keresztül akarták az adott korszakot elítélni, ám – mint hozzátette – a konkrét, perújítással érintett ítéletnek ilyen szempontú megítélése a megismételt eljárásban nem lehetséges. Szerinte ebből következik, hogy a felvett bizonyítás nem érintheti az ítéletnek az előzményként bemutatott történelmi tényeket, a kül-, és belpolitikai helyzet leírását, a politikai vonalvezetés minősítését, az általánosságban megjelölt kormányzati felelősséget tartalmazó, továbbá Hóman Bálint világmérete, nézeteire, elfogadott elveire, szemléletére, politikai beállítottságára vonatkozó megállapításait. Továbbá nem képezheti tárgyát Hómannak a jogszabályok kezdeményezésében vagy meghozatalában való részvételének, nyomtatványok beszédek útján tett megnyilatkozásainak, valamint hivatali működésének értékelését sem.⁵⁹

A történész szakértő által megállapítottak alapján az ügyész arra a következtetésre jutott, hogy mivel megkérdőjeleződött a minisztertanácsi jegyzőkönyvek hitelessége, „így a vádlott szándéktartamára vonható érdemi bizonyíték esik ki a bizonyítási anyagból. Szokolai szerint Hóman Bálint sajtónyilatkozatai alapján elmondható, hogy a politikust egyfajta szelektív antiszemitizmus jellemezte, „a keletkezési idejüket tekintve inkább mérséklőek, mint uszítóak”. Hozzátette, hogy Hómannak a per során tett nyilatkozatai jórészt alátámaszthatóak, ezért szavahihetőnek tekintendő a kormányúlással kapcsolatban előadott védekezése is. A felvett bizonyítás ismeretében így „nem cáfolható néhai dr. Hóman Bálint – a Budapesti Népbírósiak által elvetett – védekezése a háborúba való belesodródást illetően, nevezetesen, hogy elhitte, hogy Kassa és Csap ellen a szovjet repülőek terrortámadást hajtottak végre. Ennek az információnak a birtokában ezt háborús cselekménynek tekintette, melynek következtében nem zárkózott el a hadiállapot megszavazásától.”⁶⁰ Az ügyész szerint az Nbr. 11 § 1. pontjában meghatározott háborús bűntett csak szándékosan követhető el. Megjegyezte, hogy a népbírósiak dogmatikailag vitatható módon azt is megfogalmazták, hogy a kormány egyes tagjainak a felelősségét nem menti, ha saját gondatlanságuk folytán a határozat meghozatalánál nem ismerték fel, ha a hadüzenet indokai tekintetében esetleg tévedésben voltak. Az ügyész szerint az elsőfokú ítéletben írt megfogalmazás, miszerint a határozat meghozatalánál a kormány minden tagjának, így a vádlottnak is tisztában kellett volna lennie ennek a lépésnek az esetleges következményeivel, ugyancsak magában hordja azt az értelmezést, hogy a minisztertanács tagjai nem ismerték fel döntésük következményeit. Mindezek alapján az ügyész szerint „nem vonható le olyan következtetés, hogy dr. Hóman Bálint a kormányúlésen annak megszavazásával, hogy hadban állónak tekinti az országot,

⁵⁷ FTI, B.519/2014. Ujváry Gábor szakvéleménye az ügyészség, a védő és a bíróság és az ügyészség kérdéseiről. 2015. január 25.

⁵⁸ FTI, B.519/2014. Tárgyalási jegyzőkönyv, 5. 2015. február 27.

⁵⁹ Uo. 6.

⁶⁰ Uo. 8.

szándékosan a háborúba való belépést kívánta, vagy akár ennek megtörténte – mint a szavazás következménye – iránt közömbös maradt volna.”⁶¹ Szokolai indítványozta, hogy a bíróság mentse fel Hóman Bálintot a Be 331 § (1) bekezdése alapján.

Varga István hangsúlyozta, hogy a perújítás tárgya a NOT ítélete

*„és a korábbi népbírósági ítélet tulajdonképpen változtatásra került a Népbíróságok Országos Tanácsa által, és ahogy helyesen hivatkozott az ügyész úr, itt most már egyetlen kérdésben kell állást foglalni a tisztelt bíróságnak: Hogy ezt a bizonyos háborús bűntettet elkövette-e Hóman Bálint vagy nem, és ahogy az ítélőtábla helyesen rámutatott, ezt a bűncselekményt csak szándékosan lehetett elkövetni, volt-e és lehetett-e szándékosság Hóman Bálint vonatkozásában”.*⁶²

A Fővárosi Törvényszék ítélete

2015. március 6-án a Fővárosi Törvényszék teljes egészében hatályon kívül helyezte a Budapesti Népbíróság és a NOT ítéleteit, és bűncselekmény hiányában (a Be. 331.§ (1) és (3) bekezdése alapján) felmentette Hóman Bálintot az Nbr.11.§ 1. pontjában írt háborús bűntett vádjá alól.⁶³ A tárgyaláson jelen levő ügyész az ítéletet tudomásul vette.⁶⁴ A negyvenhat oldalas ítélet első nyolc oldala az eljárási történetet és a népbíróságok ítéletének szó szerinti leírását tartalmazta. A Horváth Zsolt bíró által elnökölt bírói tanács ezek után harminchét (!) oldalon keresztül idézte szó szerint a szakértői vélemény megállapításait. A döntés indokolása szűk másfél oldalon történt.

A törvényszék rámutatott arra, hogy „NOT ítélete a 11.§ 1. pontját hívja fel, az indoklás ugyanakkor kizárólag az első fordulatról szól, ami egyébként logikusnak is tekinthető. A két fordulat együttes alkalmazása ugyanis ellentmondó helyzetet teremtene”.⁶⁵ Majd fél oldalon, néhol szó szerint átvéve az ügyészség által jegyzőkönyvbe mondottakat a következőképp indokolta:

„A szakértői vélemény alapján nem cáfolható néhai dr. Hóman Bálint azon védekezése – melyet a Budapesti Népbíróság elvetett – hogy elhitte a Kassa és Csap ellen a szovjet repülőkké terrorátadást hajtottak végre. Ennek az információnak a birtokában ezt háborús cselekménynek tekintette, melynek következtében nem zárkozott el a hadiállapot megszavazásától. A minisztertanácsi ülés által meghozott döntés nem hadüzenetről szólt – ehhez Nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges – hanem hadban állásról. Az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt 81/1945. (II.5.) ME. rendelet 11.§ 1 ./pontjában írt háborús bűntett csak szándékosan követhető el. [...] A lefolytatott bizonyítási eljárás alapján nem lehet olyan következtetést levonni, hogy néhai dr. Hóman Bálint a kormányülésen a hadban állás megszavazásánál szándékosan a háborúba lépést kívánta, vagy ennek megtörténte – mint a szavazás következménye – iránt közömbös maradt volna. A jogerős ítélet további megállapításait a törvényszék nem vizsgálta, mert jelen perújítási ügyben kizárólag a háborúba való belesodródás lehetett a bizonyítás tárgya. Rámutat ugyanakkor a törvényszék arra is, hogy a vitatott kérdésekben az eltérő szak-

⁶¹ Uo. 9-10.

⁶² Uo. 17.

⁶³ FTI, B.519/2014. Fővárosi Törvényszék ítélete, 2015. március 6. 3.B.519/2014/12. szám.

⁶⁴ FTI, B.519/2014. Tárgyalási jegyzőkönyv, 2. 2015. március 6..

⁶⁵ FTI, B.519/2014. 46. Fővárosi Törvényszék ítélete, 2015. március 6. 3.B.519/2014/12. szám.

értői álláspontokkal kapcsolatban a törvényszék nem kíván állást foglalni. [...]A Népbíróóságok Országos Tanácsa ítéletének indokolása 1. oldal (2) és (3) bekezdés szerint Hóman Bálint összetevékenysége megvalósítja a törvényhelyet. Egymagában az a körülmény, hogy a vádlott részt vett a kabinetülésen, amely deklarálta a hadüzenetet, önmagában háborús bűnösnek mutatja a vádlottat”.⁶⁶

Az ítélet indokolása ennyi és nem több.

Ellentétben azonban a perújítási ítéletben írtakkal, a NOT nem csak a törvényhely első, hanem második fordulata alapján is bűnösnek mondta ki Hómant:

„vádlott tagja maradt az összes következő kabinetnek 1942 nyaráig, és az elsőfokú bíróság ítéletében részletezett tevékenysége mindaz, amit a vádirat terhére ró és ebből az ítélet vádlottal szemben megállapít, és mely tényállást az Országos Tanács e helyen is irányadónak tekint, miután az ügy adatainak helyes értékelésén alapul, oly magatartás, amely a háborúban mind fokozottabb mértékben történő besodródásunkat segítette elő, mely ténykedésben azután természetesen bennfoglaltatik, még inkább az, hogy e fokozottabb besodródást nem törekedett megakadályozni”.⁶⁷

Ez önmagában felveti az ezen részcselekmény miatti felmentés jogosságát. Ennél a kérdésnél azonban jóval súlyosabban merül fel az egységbe foglalt háborús bűncselekmény alóli teljes felmentés kérdése. Úgy tűnik, mert az ítéletben ezzel kapcsolatban még említés sincs, hogy a Fővárosi Törvényszék nem vette figyelembe, hogy a NOT a Hóman Bálintnak az elsőfokú Budapesti Népbíróság ítéletében megállapított tevékenységét átminősítette és az egyes részcselekményeket ún. jogi egységbe foglalta. A NOT szerint Hóman több népellenes és háborús cselekménynek minősülő tetteivel egy rendbeli háborús bűncselekményt követett el. Ezekből csupán egyetlen részcselekmény Hóman részvétele a Minisztertanács 1941. június 26-i ülésén. A Fővárosi Törvényszéknek tehát meg kellett volna vizsgálnia, hogy az egyetlen részcselekmény alóli lehetséges felmentés miként hat ki az elítélés alapjául szolgáló, egységbe foglalt háborús bűncselekmény egészére. Arra kellett volna keresni a választ, hogy a Hóman többi részcselekménye kimeríti-e az Nrb. 11. § 1. pontjában foglalt háborús bűncselekmény vádját. Mindez azonban az eljárás egyik szakaszában sem történt meg, még csak gondolatkísérlet szintjén sem. Sőt, az eljáró ügyész külön kérte a bíróságot, hogy ezzel ne is foglalkozzon.

Álláspontom szerint ezért a perújítási eljárásban Hóman Bálint felmentésére a büntető anyagi jog szabályainak megsértésével került sor, s ezért az ügyészségnek felülvizsgálati eljárást kellett volna kezdeményeznie Hóman terhére a Be. 416. § (1) bekezdés a.) pontja és a 417. § (1) bekezdés alapján. A Be. 418. § (1) bekezdése alapján azonban felülvizsgálati indítványt a terhelt terhére csak a jogerős ügydöntő határozat közlésétől számított hat hónapon belül lehetett volna előterjeszteni. Ez a határidő már lejárt. Véleményem szerint ezért a legfőbb ügyésznek jogorvoslatot kellene benyújtania a törvényesség érdekében a Fővárosi Törvényszék törvénysértő és jogerős határozata ellen a Kúriánál a Be. 431. § alapján.

Tanulságok

A perújítási eljárással közvetve összefügg, hogy hogyan értékeljük az egyes népbíróósági eljárásokban hozott ítéleteket, valamint a népbíróóságok működésének az egészét. Itt is, mint

⁶⁶ Uo. 45-46.

⁶⁷ BFL, XXV-1-a, 864/1946, 187. NOT ítélete, 1946. augusztus hó 17. NOT.4816/1646/4. szám.

sok más a magyar történelmet érintő kérdésben, azt tapasztaljuk, hogy a népbíróságok tevékenységéről mind a mai napig nem készült összefoglaló munka. A népbírósági joggyakorlatot tekintve egyetlen ilyen könyv létezik, amit lassan negyven évvel ezelőtt írtak.⁶⁸ Természetesen léteznek részterületeket feldolgozó, tanulmányok,⁶⁹ illetve könyvek,⁷⁰ de mégis csak feltűnő a témához bátran és szisztematikusan hozzányúló történészi/jogászi munka hiánya. Mindez annak a fényében még fájóbb, hogy 1951. december 31-ig 59.429 személy került a népbíróságok elé.⁷¹ Az átfogó értékelésre pedig égető szükség lenne.

Zinner Tibor jogtörténész álláspontja szerint az „utca” által is befolyásolt elsőfokú népbírósági tanácsok a valóságosnál sokkal súlyosabb mértékű ítéleteket hoztak, a népügyészségek pedig a törvényt szabatosan értelmezve „a súlyosabb joghátránnyal járó paragrafusok alapján vádolták meg az eléjük állított, beismerő vallomások megtételére kényszerülteket, jobbára ártatlanokat”. Zinner szerint napi bel- és külpolitikai okok miatt húzódik a népbírósági ítéletek által okozott sérelmek reparálása. Szerinte mindezt egyfajta bűnismétkésként élhetik meg az ártatlanul elmarasztaltak, vagy az őket túlélt hozzátartozók. Arra is rámutatott, hogy míg a Tényfeltáró Bizottság az Államvédelmi Hatóság tevékenységét negatívan értékelte a köztársaság és demokratikus államrend védelmére alkotott törvénnyel kapcsolatban, addig „ugyanazon nyomozók tevékenységét mindenféle beismerést ki nem kényszerítőnek tekintett a népbírósági eljárásokban”. A jogtörténész szerint mindmáig kiható anomália, hogy nem történt meg a háborús és népellenes ügyekben hozott kisebb súlyú elmarasztalások felsőszintű jogszabállyal történő semmissé tétele. Zinner rámutatott arra is, hogy a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumára hárult a korábbi büntetőperekben, főként a népbírósági ügyekben ártatlanul meghurcoltak kérelmeinek orvoslása. 1992. január 1-jétől a törvényességi óvás helyett állampolgári jogon lehetővé vált és bevezették rendkívüli perorvoslatként a felülvizsgálati eljárást. Ez azonban nem tette lehetővé a tényállásokban rögzítettek felülvizsgálatát, ami Zinner szerint azért problematikus, mert a törvényt sértések meghatározó hányada nem az ítéletek rendelkező részében, hanem a tényállásban jelentkeztek. A jogtörténész figyelemre méltó magyarázatot ad mindekre:

*„Ha azt gondolnánk, hogy ezért bárminő szakmai megfontolás húzódott meg e tilalom elfogadásánál, nagyot tévedünk. Kizárólag azért történt mindez, hogy a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának munkaterhe ne növekedjék, hanem csökkenjen. Nem több jogász munkába állításával orvosolták a valós problémát – az akkor is lehetséges munkaszervezési megoldások elemzése nem ezen írás feladata –, hanem ekképp újabb, immár hosszútávon érzékelhető tömeges törvényt sértést követett el a jogalkotó s a beterjesztett törvényjavaslat alapján a félrevezetett törvényhozó”.*⁷²

⁶⁸ Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó, Budapest, 1979.; Legfrissebb jogi szempontú elemzés Hoffmann Tamás: Post-Second World War Hungarian Criminal Justice and International Law: The Legacy of the People's Tribunals. In: Morten Bergsmo, Cheah Wui Ling, Yi Ping (eds.): Historical origins of international criminal law. Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. 735-763.

⁶⁹ Lásd például Mikó Zsuzsanna: A népbírósági jog és a budapesti népbíróság működése 1945-1950. In: Baráth Magdolna, Molnár Antal (szerk.): A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Magyar Országos Levéltár, Budapest-Győr, 2012. 765-778.

⁷⁰ Legfrissebb munka Barna Ildikó–Pető Andrea: A politikai igazságszolgáltatás a II. világháború után Budapesten. Budapest, 2012 Gondolat.

⁷¹ Zinner Tibor: Adalékok az antifasiszta számonkéréshez és a népi demokrácia védelméhez különös tekintettel a budapesti népbíróságra. In: Szekeres József (szerk.): Budapest Főváros Levéltára Közleményei '84. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1985. 149-151, 167.

⁷² FTI, 19.B.155/2011. Zinner Tibor: A 19. B. 155/2011. büntetőügyben a bíróság tanácselnöke által feltett kérdések és szakértői válaszok. 2011. május 1.

Kende Péter megvizsgálva a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati joggyakorlatát, arra a következtetésre jutott, hogy az általa átnézett ügyek 96 százalékban a bíróság felmentette a „bűnösöket”. Véleménye szerint

*„teszi mindezt úgy, hogy furtonfurt tényállást hamisít, történelmi tényeket másít meg, és megszegi a felülvizsgálati eljárásra vonatkozó törvényi szabályokat, például »felül-mérlegel«, vagyis mérlegelési jogkörbe tartozó ítéleti elemeket változtat meg és így tovább”.*⁷³

Ha van jövőbe mutató tanulsága a Hóman ügynek az az, hogy szisztematikus és alapos történészi/jogászi vizsgálatnak kell alávetni a népbíróságok működését. Az is jól látható ugyanakkor, hogy önmagában egy népbírósági ítéletre hivatkozás nem elégséges, nem lehet megspórolni az alaposan feltárt tények alapján történő önálló véleményalkotást és vitát. Mindezért úgy vélem, hogy a Hómanról vallott jelenkori megítélésünket a vele szemben lefolytatott jogi eljárások megállapításaitól függetlenül, önállóan, korabeli tetteinek vagy mulasztásainak alapos elemzése után szabad csak kialakítani.

⁷³ Kende Péter: Elorzott igazság. Újabb röpirat bírókról, ítéletekről. Hibikusz kiadó, 2008.

Felhasznált források

Levéltárak

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII.5.e. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Népbíróságtól átvett peres ügyek iratai

Nb. 7937/1950 Tasnádi Nagy András

XXV. 1.a. Budapesti Népbíróság iratai, Büntetőperes iratok

Nb. 864/1946 dr. Hóman Bálint

Nb. 905/1946 dr. Matolcsy Mátyás

Fővárosi Törvényszék Irattára (FTI)

B.519/2014 dr. Hóman Bálint

19.B.155/2011 dr. Képiró Sándor

Felhasznált irodalom

Barna Ildikó–Pető Andrea: A politikai igazságszolgáltatás a II. világháború után Budapesten. Budapest, 2012 Gondolat.

Beszámoló a közgyűlésről. Magyar Tudomány 1996/2. szám, 150-152.

Fogarassy Edit: Igazságtétel és rendszerváltozás, különös tekintettel a visszamenőleges igazságszolgáltatásra. PhD értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2011.

Hoffmann Tamás: Post-Second World War Hungarian Criminal Justice and International Law: The Legacy of the People's Tribunals. In: Morten Bergsmo, Cheah Wui Ling, Yi Ping (eds.): Historical origins of international criminal law. Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. 735-763.

http://real.mtak.hu/20004/1/hoffmann_postwwii_hungarian_criminal_justice_and_international_law.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Horváth László Béla: Hóman Bálint utolsó évei (1945- 1951). Sic Itur Ad Astra - Fialat Történezszer Folyóirata, 1993/2-4. szám, 120-229.

Juhász Gyula: A szellemi élet és az Akadémia a harmincas években és a háború alatt. Magyar Tudomány 1992/9. szám, 1047-1051.

Kende Péter: Elorzott igazság. Újabb röpirat bíróról, ítéletekről. Hibikus kiadó, 2008.

- Kosáry Domokos: Az elmúlt év mérlege. Magyar Tudomány 1991/6. szám, 663-673.
- Láng István: Folyamatos és következetes reformok. Magyar Tudomány 1991/6. szám, 674-690.
- Lengyel György: A Budapesti Népügyészség és a Budapesti Népbíróság új típusú segédletének kérdéséhez. Budapest Főváros Levéltára, 1976.
- Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. Közgazdasági és jogi kiadó, Zrínyi kiadó. Budapest, 1979.
- Mikó Zsuzsanna: A népbírósági jog és a budapesti népbíróság működése 1945-1950. In: Baráth Magdolna, Molnár Antal (szerk.): A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Magyar Országos Levéltár, Budapest-Győr, 2012. 765-778.
- Püski Levente: Szakemberből politikus – Hóman Bálint. Történelmi Szemle, 2011/2. szám, 215–233.
- Sarlós Béla: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga; KJK Bp. 1959.
- Susa Éva, Éry Kinga, Kovács László, Szőke Mátyás, Molnos M.: A Váci Rabtemető kegyeleti-régészeti feltárásának szakértői problémái (Váci Rabtemető, Kegyeleti Emlékhely, Dr. Hóman Bálint azonosítása), CD kiadvány. Kaposvár, 2002.
- Ujváry Gábor (szerk.): Történeti átértékelés. Hóman Bálint, a történész és a politikus. Ráció, Budapest, 2011.
- Ungváry Krisztián: Hóman Bálint és népbírósági pere. MTA Law Working Papers, 2016/1. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2016_01_Ungvary.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)
- Vizi E. Szilveszter: Az „Orsós-ügy” avagy a tudós felelőssége. Magyar Tudomány 1994. 3. szám. 326-334.
- Zinner Tibor: Adalékok az antifasiszta számonkéréshez és a népi demokrácia védelméhez különös tekintettel a budapesti népbíróságra. In: Szekeres József (szerk.): Budapest Főváros Levéltára Közleményei '84. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1985. 137-170.
- Zinner Tibor-Nagy Zoltán: Adalékok a háborús és népellenes bűncselekményeket „elkövetők” felelősségre vonásához (avagy miért kell a semmisségi törvény), In: Büntetőjogi tanulmányok, 2000. MTA Veszprémi Területi Bizottsága kiadása. 41-60.

Újságcikkek

- Borbás Barna: „Az állandó antiszemitázás nem vezet sehova”. Varga István ügyvéd a Hóman-rehabilitációról. Heti Válasz, 2015. szeptember 28. <http://valasz.hu/itthon/az-allando-antiszemitazas-nem-vezet-sehova-115266> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)
- Borbás Barna: „Hitler is mentett zsidót”. Történészek vitája Hóman Bálintról és a szovjet megszállási emlékműről. Heti válasz, 2015. december 3.

http://www.veritasintezet.hu/images/sajtotukor/2015_09_03_HetiValasz_Erdeme-e_szobrot.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Gellért Ádám: Hóman Bálint levelezése Veesenmayerrel 1944 tavaszán. Napi történelmi forrás blog, 2015. december 28.

http://napitortenelmiforras.blog.hu/2015/12/18/homan_balint_levelezese_veesenmayerrel_1944_tavaszan (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Kovács M. Mária: Magyar-e a nagypapa? Magyar Nemzet Online 2015. augusztus 15.

<http://mno.hu/hetvegimagazin/magyar-e-a-nagypapa-1300115> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Lázin Miklós András: Akadémiai válaszok sorskérdésekre. Interjú Lovász Lászlóval, az MTA elnökével.

http://magyarhirlap.hu/cikk/41454/Akademiai_valaszok_sorskerdesekre (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Ujváry Gábor: Hómant még a népbíróság sem illette olyan súlyos vádakkal, mint mai bírálói. Magyar Nemzet Online, 2015. július 27.

<http://mno.hu/hetvegimagazin/homant-meg-a-nepbirosag-sem-illette-olyan-sulyos-vadakkal-mint-mai-biralo-i-1297119> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Ujváry Gábor: Támadások keresztüzében Hóman Bálint alakja. Napi Gazdaság online, 2015. augusztus 2.

http://veritasintezet.hu/images/sajtotukor/2015_08_02_NapiGazdasag_Tamadasok-keresztuzeben-Homan.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Ujváry Gábor: Hóman és az antiszemitizmus. Válasz Kovács M. Máriának. Magyar Nemzet Online, 2015. szeptember 22.

<http://mno.hu/hetvegimagazin/homan-es-antiszemitizmus-1305438> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Ujváry Gábor: Hóman Bálint koráról és politikai szerepéről tárgyilagos szemmel. Magyar Idők, 2015. december 18.

<http://magyaridok.hu/velemeney/homan-balint-korarol-es-politikai-szereperol-targyilagos-szemmel-234277/> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

TV-műsorok

Magyarul Balóval, RTL II: Botrány van – szobor lesz? Ujváry Gábor és Ungváry Krisztián beszélget a Hóman-szobor ügyéről. 2015. december 15.

<http://rtl.hu/rtl2/magyarul/botrany-van-szobor-lesz> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Közlemények, jegyzőkönyvek, határozatok

Akadémiai Értesítő, 54. kötet, 1946. évfolyam, 478. füzet, 17-22.

Alkotmánybíróság teljes ülésének Magyar Közlönyben közzétett határozatai, 1994.

http://www.mkab.hu/letoltesek/1994_0027_0372_i_tuh_mk.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Jegyzőkönyv Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlésének rendes üléséről, 2015. június 12.

Magyar Tudományos Akadémia közleménye. MTA Sajtótitkárság, Élet és Irodalom, XLV. évfolyam, 46. szám, 2001. november 16.

<http://www.es.hu/old/0146/visszhang.htm> (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Magyar Tudományos Akadémia elnökének 19/2015. (X. 15.) számú határozata a XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezések tilalmának való megfelelés vizsgálata szabályairól

http://mta.hu/data/cikk/11/97/91/cikk_119791/339_2012onkenyuralmi_rendszerekhez_kotheto_elnev_tilalmanak_megfeleloseg.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Magyar Tudományos Akadémia: A XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezésekkel összefüggő szakmai vizsgálatról. Magyar Tudományos Akadémia, dátum és aláírás nélkül.

http://mta.hu/data/cikk/13/13/63/cikk_131363/osszefoglalalo__XX._szazadi_onkenyuralmi_rendszerek_b.pdf (utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának módosító javaslata.

2013. május 21. <http://www.parlament.hu/irom39/11105/11105-0014.pdf>

(utolsó letöltés: 2016. január 27.)

Országgyűlési napló, 1995. november 28.

<http://www.parlament.hu/naplo35/132/132tart.htm>

© Gellért Ádám, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515